

דור חמישי חייבים בבכורה. ואותן ולדות שיהיו להם עד אותו זמן יחלקו ביניהם. (6)

ב-טז הרי צאן הברזל עצמו שביכר, ואפילו ולדותיהן שהגיעו לחלקן של ישראל (1) וגדלו וילדו דור שלישי לצאן הברזל הרי הם פטורין מן הבכורה, והטעם מתבאר בגמרא.

ואילו ולדי ולדותיהן שגדלו וביכרו וילדו דור רביעי לצאן הברזל חייבין בבכורה. (2)

אם העמיד הישראל את ולדותיהן תחת אמותיהן, שפתח לו הישראל פתח לאמר: אם ימות צאן הברזל תקח את הולדות המגיע לחלקי, אך יישארו אותן ולדות תחת ידי באותם תנאים שקבלתי את אמותיהם. (3)

הרי ולדי הולדות שילדו דור רביעי פטורין מן הבכורה, ואילו ולדי וולדי וולדות שילדו

אפילו עד עשרה דורות (4) לצאן הברזל פטורין מן הבכורה, מפני שאחריותן לגוי. כלומר, משועבדים הם לגוי עבור מעותיו, ולכן פטורים מן הבכורה. (5)

שונה משנתנו דין נוסף:

רחל שילדה מין עז [נדמה], ועז שילדה מין רחל, פטורה מן הבכורה ואף שהן מין עז והן מין רחל חייבים בבכורה.

ואם יש בו בולד מקצת סימנין שהוא דומה בהם לאמו, הרי הוא חייב בבכורה,

אלא שמום הוא זה ולא יקרב על גבי המזבח, אלא ינתן לכהן, וכפי שנתבאר

הגוי את מחצית הולדות, או שאין זו מכירה, ועדיין הצאן ברשות הגוי.

6. נתבאר על פי רש"י. ויש מפרשים שלא סיכמו דוקא על הולדות עצמם, אלא אפילו אם סיכמו שיתן לו דמים תמורת הריוח שיהיה מהצאן.

1. נתבאר על פי רש"י בבבא מציעא ע ב.

2. הנה לשון המשנה לכאורה לא משמע כן, אלא: ולדותיהן של צאן הברזל חייבים הם עצמם בבכורה, ואילו ולדי ולדותיהם של צאן הברזל אינם חייבים בבכורה, [וכן פירש באמת רבינו גרשום, ראה שם].

ולפירוש רש"י יש לבאר את לשון המשנה, שאין המשנה מתייחסת לבכור עצמו, אלא לאמו אם היא חייבת בבכורה, וזו היא ששנינו:

ולדותיהן פטורים מבכורת בנם, ולדי ולדותיהם חייבים. וכעין זה במשנה לעיל יד א גבי פסולי המוקדשים מתבאר לשון "חייבים בבכורה" ו"פטורים מבכורה" על האמהות ולא על הבכורים.

3. נתבאר על פי רש"י. וראה פירוש המשניות להרמב"ם ומהר"י קורקוס בכורות ד ד, ולחם משנה שם.

4. הוא הדין טפי מעשרה, אלא כי האי מנינא נקט בכמה דוכתי, וקרא נמי נקיט להו דכתיב [בענין ממזר, דברים כג ג]: "גם דור עשירי לא יבוא לו בקהל ה'", והן אסורין לעולם. רש"י לקמן יז א.

5. יתבאר יותר בהערות שעל הגמרא.

בגמרא לעיל ג ב. (6)

מן הבכורה, ומשום ששל גוי הם. (8)

ורמיניהי ממה ששנינו בבבא מציעא ע ב:

אין מקבלין צאן ברזל מישראל, מפני שהוא ריבית. כלומר, של המקבל הם ומעות נתחייב לו בתמורה, ונמצא שחצי הולדות המשולמות לנותן הם בשכר המתנת המעות שממתין הנותן עד הזמן שקבעו ביניהם, וריבית היא מדרבנן —

אלמא ברשותא דמקבל קיימא [הרי שצאן הברזל של המקבל הם וברשותו], ואם כן, למה נפטר צאן הברזל עצמו וולדותיו מן

גמרא:

שנינו במשנה: המקבל צאן ברזל מן הגוי ולדותיהן פטורים:

למימרא, האמנם כן הוא, דסתם צאן ברזל (7) **כיון דלא נקט מרא זוזי**, הרי שברשותא **דמרא קיימא** [היות ואדוניו של הצאן לא קיבל כסף, הרי צאן הברזל של הגוי בעל הצאן הוא וברשותו], וכאשר נראה ממה שפטרה משנתנו את צאן הברזל ואת ולדותיו

8. א. ואם תאמר: לו יהי כן, מכל מקום למה פטרה משנתנו אף את הולדות שהגיעו לחלקו של ישראל וגדלו וביכרו, והרי אלו כיון שהגיעו לחלקו של ישראל שלו הם, ולמה יפטרו מן הבכורה?! כבר הקשה כן בכתבים המיוחדים **להגרי"ז** ראה שם.

ובספר בית מאיר [הובא באהל משה] כתב, שעל כרחנו לדחוק ולומר, דסלקא דעתין דכיון דכל כמה דלא נקיט מרא זוזי בעד גופי הבהמות, מדהם ברשותא דמרא קיימא אף הולדות הבאות מכוחם — אפילו בתר שחילקו — הכל ברשותא דמרא עדיין קיים, ומכל מקום נשאר שם בצ"ע [ובאמת אין הסברא מבוארת]. וכתב בסוף דבריו, שבשיטה מקובצת בבא מציעא מתמיה שם על פירוש רש"י ככל הנ"ל ונהניתי במ.

וראה בשיטה מקובצת שם בשם הריטב"א, שפירש: המקבל צאן ברזל מן הגויים הולדות פטורים מן הבכורה, פירוש: אפילו הולדות שנפלו בחלקו של ישראל פטורים מן הבכורה, [וגם] הבכורות שיולידו אותן ולדות אינן לכהן, וכדפירש"י, וטעמא, משום דאפילו בולדות יש זכות לגוי, וכל שיד גוי באמצע פטורה מן

6. ראה לעיל ו א, שנסתפקה הגמרא: פרה שילדה מין חמור ויש בו מקצת סימנין מהו? האם עז שילדה מין רחל ורחל שילדה מין עז הוא דקדוש בבכורה משום דהא טהורה והא טהורה, הא קדושת הגוף והא קדושת הגוף, אבל פרה שילדה כמין חמור דהא טהורה והא טמאה, הא קדושת הגוף והא קדושת דמים — לא, או דילמא: כיון דאידי ואידי בני מיקדש בבכורה — קדוש?

ואם תמצי לומר כיון דאידי ואידי בני מיקדש בבכורה — קדוש ... פרה שילדה כמין סוס מהו? הכא ודאי הא טהורה והא טמאה, הא בת מיקדש בבכורה והא לא בת מיקדש בבכורה, או דילמא: סימנין מילתא היא. ומסוגיית הגמרא שם נראה, דפרה שילדה כמין חמור קדוש בבכורה, ואילו פרה שילדה מין סוס בעיא דלא איפשיטא היא.

7. על פי לשון רש"י בבבא מציעא ע ב, ראה שם. וראה בחזון איש בכורות יט א, דכל הסוגיא מיירי בסתם, אבל אם פירשו הכל כפי מה שפירשו.

הבכורה?!?

אמר אביי: לא קשיא!

הא — משנתנו עוסקת — בכגון דקביל עליה הגוי הנותן⁽⁹⁾ אונסא וזולא. כלומר, ההסכם היה שאם יאנס צאן הברזל בידי המקבל לא ישלם לו המקבל את תמורתם, וכן אם יזול הצאן אין המקבל צריך לשלם את ההפרש, ואם כן, אין זו מכירה וברשותו של הגוי הם.⁽¹⁰⁾

והא — המשנה בבבא מציעא עוסקת — בכגון דלא קביל עליה הנותן אונסא וזולא, ואם כן, של המקבל הם, ושכר מעותיו נוטל הנותן.

אמר תמה ליה רבא לאביי:

א. אי דקביל עליה הנותן אונסא וזולא — וכאשר פירשת את משנתנו — וכי "צאן

ברזל" קרית ליה [הכי ייקרא שמו "צאן ברזל"]?! והרי "צאן ברזל" משמעו שהוא קשה וחזק כברזל, שלעולם אין הוא מפסיד, כי אחריות הצאן היא על המקבל, אבל כשאחריות הצאן היא על הנותן, אין הנותן מובטח בערכו של הצאן?!?

ב. ועוד קשה על תירוצו של אביי שחילק בין "צאן הברזל" שבמשנתנו ל"צאן הברזל" שבבבא מציעא: מאי פסקא?! כלומר, מנין לנו לחלק בין צאן ברזל לצאן ברזל, והרי בודאי משמע שהן משנתנו והן המשנה בבבא מציעא עוסקות באותו הסכם?!?

ג. ועוד קשה על תירוצו של אביי הסובר שיש נכסי צאן ברזל שהנותן מקבל עליו אחריות אונסא וזולא:

אם כן, אדתני סיפא דההיא משנה בבבא מציעא: אבל מקבלין צאן ברזל מן הגוי ומשום שמותר לשלם לו ריבית. ליפלוג

מציעא ע ב, כתב דלשון "קביל עליה" משמע שהמקבל קיבל עליו ולא הנותן, ועוד קושיות אחרות. ופירש את תירוץ הגמרא בשם רבינו תם היפך מדברי רש"י.

10. א. כתב החזון איש בכורות יט ה ד"ה י"ט ב, שהנותן מקבל על עצמו שאר אונסים, אבל אם מתה כדרכה אחריותה על המקבל. [וכן יש ללמוד מדברי הריטב"א בבבא מציעא ע ב, ד"ה אמר אביי ל"ק].

ב. דבר מחודש כתב החזון איש שם, והוא, שלפי תירוץ זה מתפרש מה שאמרו "ולדותיהן פטורין" על הולדות עצמן ולא על מה שהולידו הולדות, דהא הולדות שנוטל המקבל הן שלו ומשום שעבוד לא מיפטרי. וכפי הנראה סובר הוא, שגם לפי קושיית הגמרא מתפרש כן, שהרי

הבכורה, ואם איתא, דברשות מקבל קיימי, אמאי פטורות מן הבכורה ואפילו האמהות. [ומיהו הדברים שתומים].

ב. כתב מהרי"ט אלגאזי אות יח ד"ה והחילוק, שלפי שיטת רש"י המפרש את משנתנו שהגוי נוטל חצי הולדות, הרי האמהות פטורות מן הבכורה משום שיש לגוי שותפות באם לחצי ולדות. וכדבריו נראה מדברי רבינו גרשום במשנה, ראה שם. ולפי זה הוכחת הגמרא אינה מן האמהות אלא מן הולדות, והריטב"א שכתב "ואפילו האמהות" ומבואר מזה שהוכחת הגמרא היא אפילו מן האמהות, יתכן שאינו הולך לפי שיטת רש"י שיש לו חלק בולדות, אם כי לשונו לא משמע כן.

9. כן פירש רש"י. ומיהו הריטב"א בבבא

יתן לו] הרי תפיס לה הגוי לבהמה שממושכנת היא לנותן עבור מעותיו, ואף אי לא משכח לה לבהמה תפיס ולדות דידה שאף הם ממושכנים לו עבור מעותיו, והרי יד גוי באמצע, וכל שיד גוי באמצע פטורה מן הבכורה.⁽¹¹⁾

שנינו במשנה: המקבל צאן ברזל מן הגוי ולדותיהן פטורים ולדי ולדותיהן חייבים, העמיד ולדותיהן תחת בהמותיהן ולדי ולדות פטורים:

אמר רב הונא לפרש את מה ששנינו בתחילת המשנה "ולדותיהן פטורים":

ולדות של צאן הברזל עצמו שילדו דור שלישי פטורין, ואילו ולדי ולדות שילדו דור רביעי חייבין.

ורב יהודה אמר:

וליתני בדידה, תחלק המשנה בישראל עצמו ותאמר: כמה דברים אמורים שאסור לעשות כן, בכגון דלא קביל עליה הנותן אונסא וזולא, אבל קביל עליה הנותן — אפילו אם ישראל הוא — שפיר דמי!?! אלא ודאי, שאם קיבל עליו הנותן אונסא וזולא אין זה כלל "צאן ברזל", והמשנה אינה עוסקת אלא בצאן ברזל וכו' מחלקת המשנה בין האסור למותר.

אלא אמר יישוב רבא: אידי ואידי, שתי המשניות עוסקות בכגון דלא קביל עליה הנותן אונסא וזולא, אלא על המקבל הטיל את כל האחריות. ודקשיא לך: כיון שריבית היא, אם כן, של הישראל הם, ולמה פטור הצאן עצמו וולדותיו מן הבכורה. אימא לך:

והכא, גבי בכורה, היינו טעמא שאינם חייבים, משום דאילו אתי גוי לכשיגיע הזמן ובעי זוזי ולא יהיב ליה [אם יבוא הגוי לתבוע את מעותיו בסוף הזמן, והמקבל לא

השומא שקיבל עליו, אבל במטלטלים אחרים אינו יכול לסלקו, לא מן הבהמה עצמה ולא אפילו מחלקו של וולדות, וכאפותיקי הם אצלו לענין זה, [וזה הוא כדברי החזון איש]. ואשמועינן רבא, דאף על גב דמשום אפותיקי בעלמא דאיכא לגוי בעדרו של ישראל אינו נפטר מן הבכורה [דלא כהחזון"א], הכא שהיו הבהמות שלו ועל מנת כן נתנו לו פטורות מן הבכורה, ואף על גב דשעבודן נמי על שאר נכסיו, וראה עוד שם מה שהביא בשם התוספות להקשות על פירוש רש"י.

וראה לשון הרמב"ם [בכורות ד ד] שהוא מפרש את לשון הגמרא כפשוטה: הואיל ואם לא ימצא הגוי אצלו ממון לגבות ממנו יגבה מן הבהמות האלו ומולדותיהן, נעשה כמי שיש לו

אם כפי שנתבאר לעיל מראשונים ואחרונים שלפי קושיית הגמרא גם הולדות שנוטל המקבל פטורות, אם כן, מהיכי תיתי ישתנה ענין זה לפי תירוצו של אב"י.

11. א. בחזון איש בכורות יט א דקדק מלשון הגמרא [אילו אתי גוי ובעי זוזי ולא יהיב ליה"], שיכול המקבל לסלקו בזוזי, אך במטלטלים אחרים אין יכול לסלקו, ומיקרי שותפות נכרי, משום דהנכרי יש לו שעבוד אפותיקי על האם, ולא מצי מסלק ליה בשאר מטלטלין, ואפותיקי סגי לפטור מן הבכורה.

ובריטב"א בבא מציעא ע ב ד"ה אלא אמר רבא כתב: ולפי דברי רבינו [רש"י] ז"ל, אף על פי דאיתא לבהמה גופה מצי מסלק ליה בזוזי

ולדי ולדותיהן שילדו דור רביעי נמו פטורין, ורק ולדי ולדי ולדות שילדו דור חמישי חייבין.⁽¹²⁾

ומקשינן לרב יהודה מהא דתנן בהמשך המשנה:

העמיד ולדותיהן תחת אמותיהן, ולדי ולדות פטורין, ומשמע: טעמא דהעמיד אז פטור

הדור הרביעי, הא לא העמיד — לא פטור הדור הרביעי, תיובתא דרב יהודה!

אמר לך רב יהודה:

הוא הדין שולדי הולדות פטורין אף על גב דלא העמיד, ומשנתנו שהזכירה את פטור ולדי הולדות בהעמיד ולדותיהן תחת אמותיהן הא קא משמע לך:

אבל לעולם, דאפילו התנה ליתן לו דמים בעד הריוח, פטורה מטעם שעבוד שיש לגוי על הבהמה על דמי שומתה, וזה נראה פשוט וברור בעיני. ראה עוד שם.

ד. עוד כתב מהרי"ט אלגאזי [לפי שיטת רש"י שההסכם היה על חצי הולדות], שטעם פטור הולדות עצמן מן הבכורה וטעם פטור הולדות שילידו — חלוק, כי לענין פטור הולדות עצמן אין צריך לשעבוד כדי ליפטור, "כיון דיש לגוי קנין וזכות בגוף הבהמה לחלק בולדות". וראה הערה לעיל בתחילת הסוגיא. ויש לדקדק כדבריו, מלשון הגמרא בבא מציעא ע ב: "וגבי בכורות היינו טעם דולדות (ובסוגייתנו לא נזכרה תיבה זו) פטורים מן הבכורה", הרי שרק לענין הולדות צריכים אנו לטעם זה, וברש"י שם "הוה ליה יד נכרי באמצע: יש לו כח בולדות, הילכך אף הן פטורים מן הבכורה", ומשמע נמי שלא הוקשה לנו אלא על הולדות].

12. לכאורה אין לשון המשנה סובל פירוש זה. ויש לפרש: שלשון המשנה "ולדות" אינו מתייחס לולדות צאן הברזל עצמו, כי הולדות שיצאו מגוף צאן הברזל נחשבים אף הם כגוף צאן הברזל — ראה רש"י לקמן יז א ד"ה היינו דקאמר רבי שמעון בן גמליאל — ואם כן, "ולדות" היינו הדור השלישי לצאן הברזל עצמו שגדלו וביכרו וילדו דור רביעי הרי הם פטורים.

אחריות עליהן ועל ולדותיהן, והרי יד גוי באמצע. וכבר תמה בכתבי הגרי"ז על זה, כי מה שהוא תופס לא מעלה ולא מוריד, אלא העיקר תלוי בשעבוד.

ב. ראה עוד בחזון איש שם, דהא דפירש רבא משום אפותיקי אינו מחודש, דהא גם אביי מודה אליבא דרבין שמעון בן גמליאל דאפותיקי פוטר, [וכדקאמר במשנתנו: "אפילו עד עשרה דורות פטורים שאחריותן לגוי"], ולא חידש רבא אלא, דגם תנא קמא הכי סבירא ליה, ולא פליגי אלא עד כמה דורות משה ליה אפותיקי, ואף דלשון הגמרא משמע דרבא חידש עיקר הדבר, יש לומר, משום דלא הוזכר עדיין טעמא דרבי שמעון בן גמליאל קאמר לה כמחדש.

ג. הנה בפשוטו, לפי מה שנתבאר בטעם משנתנו, אין מקום לחלק בין אם היה ההסכם שיטול הנותן בשכר המתנת מעותיו חצי מהולדות או שהיה ביניהם הסכם שיטול הנותן בשכר מעותיו דבר אחר, שהרי טעם פטור הולדות מן הבכורה אינו שייך בזכותו של הגוי לקבלת חצי ולדות.

אך הלחם משנה [בכורות ד] כתב, דמדברי רש"י משמע דצריך שיהיה לגוי חלק בולדות. והיינו משום שאם לא כן למה פירש רש"י שההסכם היה על חצי הולדות בדוקא.

ומיהו מהרי"ט אלגאזי [אות יח] כתב, דרש"י אורחא דמילתא נקט, דכן הוא סדר המקבל צאן ברזל דיש לו חלק בולדות עצמן,

הבכורה, מה לי דור עשירי, והרי בין אלו ובין אלו לא יצאו מגוף בהמתו של גוי:

ובשלמא לרב יהודה דאמר נחית תנא קמא למיפטר⁽¹⁶⁾ דרי. כלומר, אף תנא קמא לא סייג את הפטור למי שיצאו מגוף בהמתו של גוי, אלא אף את דורותיהן פטר דהיינו, ולדי ולדי ולדות,

ואם כן, היינו [דאמר ליה] [דקאמר]⁽¹⁾ רבן א-ט שמעון בן גמליאל "אפילו עד עשרה דורות פטורים", שלא כתנא קמא שפטר דור אחד בלבד אחר הולדות שיצאו מגוף הבהמה.

אלא לרב הונא דאמר לא נחית תא קמא למיפטר דרי. כלומר, לא פטר תנא קמא אלא את הולדות שיצאו מגוף בהמתו של גוי ולא את דורותיו כלל, מאי "אפילו עד עשרה דורות". כלומר, למה לו לומר בלשון זו, לא היה לו אלא לומר "אפילו ולדי ולדות פטורים", וממילא ידענו שעד דור עשירי ואפילו לעולם הם פטורים.⁽²⁾

אפילו העמיד נמי, דבאופן זה אורחיה דגוי למיתפס כנה⁽¹³⁾ וסלקא דעתין שייפטרו הולדות עד עולם,⁽¹⁴⁾ מכל מקום הוי כמי דלא העמיד, ורק ולדי ולדות פטורין ואילו ולדי ולדי ולדות חייבין.⁽¹⁵⁾

כלומר, אין המשנה באה לומר שאם העמיד משתנה הדין, אלא, שאפילו אם העמיד את הולדות תחת אמותיהן — שהייתי סבור באופן זה שייפטרו הולדות עד עולם, ומשום שדרכו של הגוי לתפוס את הולד — לא נשתנה הדין וכאילו לא העמיד, ודור רביעי פטור, ואילו דור חמישי חייב.

והשתא מקשינן לרב הונא מהא דתנן במשנתנו:

רבן שמעון בן גמליאל אומר: אפילו עד עשרה דורות פטורין, מפני שאחריותן לגוי, ולכאורה קשה: למה לא אמר רבן שמעון בן גמליאל: אפילו ולדי ולדותיהן פטורין, והייתי מביין מעצמי: מה לי ולדי ולדות שפטר רבי שמעון בן גמליאל את בנם מן

14. כן כתב רש"י.

15. הרמב"ם [בכורות ד ד] השמיט דין העמיד ולדותיהן תחת אמותיהן, וראה מהר"י קורקוס כסף משנה ולחם משנה.

16. כן נראית הגירסא מדברי רש"י.

1. כן נראית הגירסא מדברי רש"י.

2. נתבאר על פי רש"י. ולשונו הוא: אלא לרב הונא ... דלא פטר אלא ולדות של צאן ברזל הואיל ויצאו מבהמותיו ממש של גוי. ולמדנו מדבריו, שזה הוא טעם משנתנו לרב הונא

13. א. לכאורה משמע ש"העמיד ולדותיהן תחת אמותיהן" היינו ששעבד לו בפירוש גם את הולדות, והיינו דאמרין הכא "אורחיה דגוי למיתפס כנה", דמשום ששעבד לו בפירוש את הולדות, דרכו לתפוס בחוב מעותיו את הולדות. אך הנה רש"י במשנה כתב דהעמיד ולדותיהן תחת אמותיהן היינו, שאומר לו: אם ימותו הבהמות תטול הולדות המגיעות לחלקי ויהיו תחת ידי באותן דמים עד אותו זמן עצמו. ואם כן, משמע שהעמיד לו את הולדות לתופסם קודם הזמן שהיה עליו לשלם [וראה גם בפירוש המשניות להרמב"ם ובמהר"י קורקוס בכורות ד ד].